

Pol De Mont door E. van Offel, in: G. Meir, *Pol De Mont. Een studie over zijn leven en zijn werk* (Antwerpen, 1932). [ADV N, VB 12018]

Liberaal en flamingant

Pol De Mont als politicus

LUDO STYNEN

De jonge Pol De Mont (1857-1931) profileert zich als scholieren- en studentenleider, ijvert voor het Nederlands en is strijdbaar katholiek. Op zijn 23 ontvangt hij de vijfjaarlijkse staatsprijs voor zijn *Gedichten*. Zijn studies aan de Leuvense universiteit maakt hij niet af en dankzij de tussenkomst van Hendrik Conscience en Jan Van Beers, die hij al heel vroeg vrienden mag noemen, wordt hij leraar aan het atheneum van Doornik en snel daarna aan dat van Antwerpen. Uit zijn dagboek, zijn brieven en zijn gedichten is af te leiden hoe zijn aanvankelijke katholicisme bloot staat aan twijfel en plaats ruimt voor een overtuigd vrijzinnig liberalisme. In Antwerpen raakt hij bevriend met alle vooraanstaande liberale flaminganten en in geen tijd verwerft hij zich een stevige reputatie als redenaar. Bij diverse gelegenheden voert hij het woord, zingt hij de lof van de liberale schoolwetten die van de onderwijzer een “*voorvechter van de moderne beschaving*” maken en “*een vader van vrijzinnige burgers*”.¹ Van bij de oprichting van het Taalverbond in 1887, de liberale anti-Academie, zijn hij en Max Rooses de grote gangmakers. De Mont is een liberaal pur sang, maar hij is meer. In een rede over de noodzaak van individuele dienstplicht op 20 maart 1889 verwijst hij naar de “*verderfelijken invloed*” van de kerk, maar ziet hij voor de Vlaamse zaak ook wel heil in samenwerking tussen katholieken en liberalen.² Als liberale bladen als *De Koophandel* oproepen om niet deel te nemen aan de Edward Coremans-hulde, legt hij dat verzoek naast

1. Letterenhuis M762/D: Redevoering van 7 juni 1884 op liberale volksmeeting, afgedrukt in de ongedateerde tekst, *Het tragische leven van Pol de Mont, dichter, vrijzinnige, flamingant*. De publicatie gebeurde n.a.v. de hetze tegen de dichter bij de Antwerpse verkiezingen in 1890. Ook in zijn anoniem gepubliceerde tweetalige brochure *Het Nederlands in het Middelbaar Onderwijs/La langue néerlandaise dans l'enseignement moyen*, Antwerpen, 1886 krijgen de liberalen alle lof voor de wet van 1883 die het Nederlands in het officiële middelbare onderwijs een belangrijker aandeel gaf.
2. P. de Mont, ‘*Alleman soldaat. Leeken-gedachten over den persoonlijken dienstplicht in Zuid-Nederland*’, in: *Nederlandsch Museum*, reeks III, 1889, pp. 263-300. Dergelijke samenwerking leidde in 1862 in Antwerpen al tot een overwinning van de Meetingpartij in de gemeenteraadsverkiezingen, maar vanwege het toenemende overwicht van de katholieken gingen de liberalen al snel hun eigen weg.

zich neer. Hij is zelfs een der initiatiefnemers van de viering van de katholieke volksvertegenwoordiger en houdt een rede over *Beschaving door het Nederlandsch* waarin hij ook pleit voor democratische en vrijzinnige grondwetten en voor de principes van vrij onderzoek en gewetensontvoogding.³ Minder dan een jaar later moet hij wel inbinden. Slechts door expliciet en onvoorwaardelijk het programma van de Liberale Vlaamsche Bond (LVB) te onderschrijven, kan hij bestuurslid van de vereniging worden.⁴ Daarmee komt ook daadwerkelijke politieke activiteit voor de liberale partij in zicht.

Heel veel van Pol De Monts activiteiten zijn als 'politiek' te bestempelen. Zo zijn strijd voor de vernederlandsing van de Gentse hogeschool vanaf de jaren 1890, zijn steun voor de Boeren in Transvaal, zijn strijd voor algemeen stemrecht en persoonlijke dienstplicht, zijn omzendbrief om in afwachting van een nieuwe partij alvast een Vlaams verbond te stichten dat, los van de politiek, zou leiden tot een zuiver Vlaams cultuurleven en een Vlaamse partij voorbereiden.⁵ In 1919 maakt hij de overstap naar de Frontbeweging en hij maakt van *De Schelde* het blad van die beweging ook al zag hij die aanvankelijk toch maar als een club *Prinzipienreiter*. Als hij geruchten hoort over de oprichting van een 'fascistische groep' in Antwerpen schrijft hij Herman Van Puymbrouck dat het voor de Vlamingen belangrijk is dat ook antifascistische groepen ontstaan. In 1922 wordt de Vlaamse Club gesticht en omdat hij vermoedt dat die minimalistisch zal zijn, wil hij via Herman Vos en Van Puymbrouck meteen een club voor echte nationalistena stichten.⁶ Aan De Monts politieke bevoegenheid, aan zijn engagement, valt niet te twijfelen, maar zijn kandideren voor mandaten, het opnemen van een mandaat, blijft beperkt tot een kort intermezzo in zijn leven. De korte periode waarin de Franstalige liberalen zijn kandidatuur voor de Antwerpse gemeenteraad onderuit halen en zijn korte passage in de Antwerpse provincieraad zijn het onderwerp van deze bijdrage. Dit tweedelige politieke avontuur wordt door De Monts biograaf George Meir in respectievelijk twee alinea's en vier regels behandeld.⁷ Die zeer geringe aandacht is wellicht het gevolg van de gesprekken tussen Meir en De Mont, die zich zijn politieke 'carrière' niet zo positief herinnerde.

Weinig aandacht voor dit aspect van De Monts biografie bij Meir, en bij eerdere en latere commentatoren is dat niet anders. Relevant bronnenmateriaal was nochtans heel de tijd beschikbaar: de dichter hield nauwgezet alles bij wat

3. 'Betooging ter eere van Edw. Coremans', in: *Het Belfort*, jg. 4, 1889, pp. 166-169; P. de Mont, *Een-en-twintig redevoeringen*, Antwerpen, 1921, pp. 23-33.
4. Letterenhuis B7139/D: Jaarverslag LVB 1889, in *De Koophandel* 19-20 januari 1890.
5. Letterenhuis M762/B: Pol De Mont en Emiel Wildiers aan (o.a.) Jozef Muls, 30 juni 1913.
6. Letterenhuis M762/B: Verschillende ongedateerde brieven van Pol De Mont aan Herman Van Puymbrouck, en Pol De Mont aan Herman Vos en Van Puymbrouck, 18 augustus 1922.
7. G. Meir, *Pol de Mont. Een studie over zijn leven en werk*, Antwerpen-Amsterdam 1932, pp. 155-156.

van en over hem gepubliceerd werd en stelde al dat materiaal, samen met zijn zeer omvangrijke brievencollectie vlot ter beschikking van ieder die wat uitgebreid over hem wilde schrijven, Hendrik Van Tichelen en Fritz Francken onder anderen. De details van deze pijnlijke periode wilde hij nochtans uit zijn officiële biografie houden. Het is geen alleenstaand feit want uit zijn memento-boekje, het dagboek uit zijn studentenjaren, dat wel twee keer werd overgeschreven en op verschillende momenten met aantekeningen uitgebreid, schrapte hij de meeste passages met betrekking tot zijn latere vrouw Maria Van der Hulst. Uit brieven aan verschillende mogelijke beheerders van zijn literaire nalatenschap en uit een aantal na zijn dood te openen wilsbeschikkingen en commentaren bij verschillende beslissingen in zijn leven, persoonlijke en ideologische, blijkt dat hij zijn postume reputatie zoveel als mogelijk wilde sturen. Het beeld dat van hem zou blijven in het Vlaamse collectieve geheugen was de dichter met narcistische trekjes bijzonder dierbaar.

In 1890 is Pol De Mont voor de Franstalige Antwerpse liberalen een ongeleid projectiel. Zijn katholiek verleden, zeker zijn recente poging tot samenwerking met katholieken, maakt hem onbetrouwbaar, zijn liberale loyaliteit wordt gehypothekeerd door zijn obsessief flamingantisme en zijn democratische principes. Vlaamsgezinde liberalen van hun kant laten haast allen partijbelang primeren op Vlaams belang en zetten zich niet of nauwelijks in voor de invoering van het algemeen stemrecht of voor concrete sociale problemen van de arbeiders. Een aantal eigentijdse documenten, brieven en krantenartikels geven een inzicht in de Antwerpse liberale broederstrijd en in De Monts dubieuze relatie met de partijtucht en -politiek. Zijn tussenkomsten in de provincieraad illustreren zijn liberale, Vlaamse en democratische opvattingen. Op basis van De Monts politieke carrière en het vrij abrupte einde ervan kan men zich een meer dan behoorlijk beeld vormen van de maatschappelijke bewogenheid van de dichter. In al hun beknoptheid zetten zijn tussenkomsten en enkele uitspraken in brieven een aantal wezenstrekken van de man in de verf.

STAD

Van 1875 tot zijn dood in 1888 is Jan Van Beers liberaal gemeenteraadslid in Antwerpen en het Nederlands toneel, de oprichting van het Koninklijk Vlaamsch Muziekconservatorium en de vernederlandsing van het stedelijk onderwijs krijgen zijn bijzondere aandacht. Als hij wegvalt, zien de Antwerpse liberale tenoren Max Roose, Nicolaas J. Cupérus en Emmanuel Rosseels in De Mont de ideale opvolger.

In 1890 is Pol De Mont de kandidaat van de LVB, een van de drie politieke korpsen die samen de Vereenigde Liberalen van Antwerpen vormen. De andere twee zien de kandidatuur niet zitten en doen er alles aan dat hij zich zou terugtrekken. De wrijvingen binnen het liberale kamp zijn niet alleen het gevolg van de kandidatuur van de rabiante flamingant De Mont, al sedert de nederlaag van 1884

Portretfoto Jan Van Beers, s.d. [ADV, VFA 9675]

zijn er heel wat persoonlijke conflicten. In de nalatenschap van De Mont bevindt zich een schriftje met als titel *Eene verkiezingscampagne in 't jaar 1890 te Antwerpen. Met echo en wederecho in 1891 en 1892*.⁸ Daarin enkele bladzijden aantekeningen van hemzelf en tientallen knipsels uit diverse bladen, die het mogelijk maken de omvang van de hetze tegen de politicus in spe te reconstrueren. Onder de titel staat als motto "*Ende omdat ic Vlaminck ben*". Veel van de knipsels zijn reacties van De Mont op eerdere artikels in de betrokken bladen en op de hetze die door de Association Libérale en La Ruche Wallonne georkestreerd wordt. Uit zijn opmerkingen blijkt ook zijn liberale inzet sedert 1880.

Vooraan in het schriftje maakt De Mont duidelijk wie zijn opposenten zijn. De belangrijkste zijn de Antwerpse medewerker van het in de Scheldestad veelgelezen Brusselse *La Chronique*, de advocaat Louis Van Calster die voor de gelegenheid niet als Marc Grégoire maar met x signeert. De artikels in *L'Opinion* zijn wellicht van Paul Jacobs, secretaris van de loge Les élèves de Thémis, al zou ook 'ene Grossin-Dumoulin' de artikels kunnen hebben geschreven. Ten slotte advocaat Frédéric Delvaux, voorzitter van de Association Libérale, die wel beweert dat hij de ergste artikels tegen De Mont in *L'Opinion* heeft laten inhouden maar wiens dagelijkse gesprekken met Jan Van Rijswijck een dag later in *La Chronique* verschijnen. Het is op zijn minst vreemd dat De Mont Eugène Grossin-Dumoulin, vicomte de Boisgirard, die liefst kortweg Dumoulin werd genoemd, niet lijkt te kennen. De man was nochtans in Antwerpen geen onbekende, hij was medestichter van *L'Escaut*, een liberaal Meetinggezind blad, maar toen Meeting en blad hem al te katholiek werden, stichtte hij in 1867 het liberaal-democratische *L'Opinion* waarvan hij directeur en hoofdredacteur werd. Hij verdedigde De Mont toen de minister hem niet wilde benoemen aan de Academie maar steunde ook zes artikelen lang de 350 gezinshoofden die bij wijze van uitzondering op de nieuwe wet hun kinderen in de hoogste klassen van het Antwerpse Atheneum in het Frans wilden laten opvoeden.⁹

Omdat De Mont expliciet Delvaux noemt als aanstichter van de hetze tegen hem is terloops te vermelden dat de doctrinaire conservatief Delvaux nog in december 1888 op een algemene vergadering van de Fédération libérale Jules Bara en de Walen in verlegenheid bracht door te pleiten voor meer meegaandheid tegenover het Nederlands. Hij verweet hen hun onbesuisde anti-Vlaamse uitspraken die zeker in Antwerpen kwaad bloed zetten en hij was ervan overtuigd dat als alle liberale leiders in Vlaanderen de volkstaal zouden spreken, de zegepraal zeker zou

8. Letterenhuis M762/B.

9. Cf. A. Van Maanen, *Een kans gemist om te zwijgen. De Antwerpse pers in 1886*, Antwerpen, 2011, pp. 46, 48 en 170-172; en F. Prims, *De katholieke dagbladpers te Antwerpen*, Antwerpen, 1936, pp. 86-87.

zijn.¹⁰ De kandidatuur van De Mont is evenwel een brug te ver voor de Franstalige liberale leiders die, ondanks hun al dan niet opportunistische sympathie voor de volkstaal, zichzelf zien als verdedigers van een francofone bourgeoisie en niet het risico willen lopen een deel van hun electoraat te verliezen.¹¹

Einde september bereikt de tegenkanting een hoogtepunt. *La Chronique* verwerpt de kandidatuur van De Mont vanwege diens vroegere strijdbare katholicisme en omdat hij een der leiders van het radicale flamingantisme is.¹² Twee dagen later geeft *L'Opinion* te kennen dat de harmonie tussen Vlamingen en Walen moet blijven bestaan en dat de door de nochtans ook doctrinair-liberale, scherp antiklerikale en anti-Meeting voelende redactie¹³ van *De Koophandel* zo gewenste kandidatuur van De Mont te vroeg komt, te kort na zijn 'bekering' en zijn steun voor Coremans, om echt geloofwaardig te zijn. Zijn nog lang niet verteerde negatieve uitlatingen over de Walen zijn ook een struikelblok.¹⁴ Er wordt vooral gewezen op de uitroep "*Wat Walsch is, vals is*" die de gewraakte kandidaat zonder veel succes tracht te duiden in een louter literaire traditie die bij Conscience begint.¹⁵

Aan de redacteur van *L'Opinion* die zijn oudste en dus katholieke verzen bovenspit, antwoordt De Mont dat hij zijn liberale overtuiging inderdaad niet gevonden heeft in zijn geboortedorpje: "*j'ai du la conquérir (...) au prix de longs et pénibles sacrifices*". Sedert 1880, zo gaat hij verder, heeft hij in Antwerpen, Brussel, Gent, Brugge en andere steden een twintigtal politieke voordrachten gegeven waarvoor liberale bladen als *L'Etoile*, *La Réforme*, *La Nation*, *Le Journal de Gand* en *Le Journal de Bruges* hem feliciteren. Sedert 1882 heeft hij de steun van de belangrijkste Antwerpse liberalen en van de Vlaamse Vrijzinnige Vereeniging. Met verwijzingen naar zijn artikels en engagementen toont hij aan dat hij helemaal geen politieke kameleon is.¹⁶

10. P. Fredericq, *Schets eener geschiedenis der Vlaamsche beweging*, Deel II, Gent, 1908, p. 12.
11. De taalkloof zorgt ook in andere partijen geregeld voor problemen. Vlaamse dissidenten van liberalen en katholieken vonden elkaar eerder al tijdelijk in de Meetingpartij, de Gentse socialisten waren, ondanks de zo beleden eenheid, vaak heel lyrisch over het Vlaamse verleden en ze eigenden zich Vlaanderen affectief toe (M. Van Ginderachter, *Het rode vaderland. De vergeten geschiedenis van de communautaire spanningen in het Belgische socialisme voor WO1*, Tielt, 2005, p. 69), wat hen voor een deel vervreemde van de Belgisch partijlijn, zonder dat dat in Gent voor problemen zorgde. Bij de liberalen in Antwerpen is het taalconflict wel bijzonder opvallend.
12. *La Chronique*, 23 september 1890.
13. H. De Borger, *Bijdrage tot de geschiedenis van de Antwerpse pers. Repertorium 1794-1914*, Leuven, 1968, pp. 384-388.
14. *L'Opinion*, 25 september 1890.
15. Het citaat komt voor in een tekst van De Mont uit de late jaren 1870, en in geen enkele redevoering zegt hij ooit Waalse liberalen of Walen tout court te hebben gesmaad. Cf. Letterenhuis M762/B: Pol De Mont aan Jan Van Rijswijck, s.d.
16. P. De Mont, in *L'Opinion*, 26 september 1890.

De Monts liberalisme wordt door *La Chronique* niet in twijfel getrokken, zijn politieke competentie wel. De kandidatuur zou het liberalisme in Antwerpen in gevaar kunnen brengen en dus doet het blad tot twee keer toe een oproep zich terug te trekken, wat pas een daad van 'echt liberalisme' zou zijn.¹⁷ *Het Laatste Nieuws* van Julius Hoste, kwalitatief wat hoogstaander dan de meeste bladen,¹⁸ en in de regel antiklerikaal maar bereid tot samenwerking met katholieken om een Vlaams minimumprogramma te realiseren,¹⁹ vindt dat een slechte zaak en de krant wijst erop dat *La Chronique* de liberale zaak en het Antwerpse bestuur wel vaker slechte diensten bewijst. Tegelijk wordt gerapporteerd dat in de afdeling van de vijfde wijk van de LVB lang en hevig werd gediscussieerd vooraleer de dichter quasi unaniem als kandidaat werd verkozen waarmee De Mont de steun heeft van de volkrijke 5de en 8ste wijk.²⁰

Het nog maar enkele nummers oude satirische Antwerpse weekblad *Tybaert de Kater* slaat een heel andere toon aan en ziet in de hele zaak het bewijs dat Vlamingen weinig te verwachten hebben van de partijen. Als de ideale figuur – een naam wordt niet genoemd – op dergelijke wijze onderuit wordt gehaald, mogen Vlamingen dat niet gedogen.²¹ *Ons Land* gelooft niet in De Monts kansen, onder meer omdat Jan Van Rijswijck zich nog niet heeft laten horen, misschien omdat die weet dat hij niet zonder de Franstaligen kan. "Arme Pol", vervolgt het blad, dat zal hij nooit hebben verwacht maar het is toch ook voor een deel zijn eigen schuld: "Hij is immers ook van die onnoozele droomers, die dachten dat alleen in de liberale partij verdraagzaamheid en vrijzinnigheid te vinden was en die ontzenuwd door de politiek, één voor één al de overtuigingen hunner eerste mannenjaren met de voeten traden". *Ons Land* verwacht dat alle liberale bladen hem snel zullen afvallen.²² De controverse in de pers houdt aan, dag na dag, met telkens dezelfde verwijten en dezelfde verdediging, niet alleen geschreven maar ook met toespraken van de gewraakte kandidaat en Van Rijswijck in zaal El Bardo. De Mont krijgt er een staande ovatie voor zijn credo als Vlaming, democraat en vrijdenker, zijn "vroeger geloofde ik, nu weet ik".²³ *L'Opinion* speelt ondertussen op de man door De Monts

17. *La Chronique*, 26 en 27 september 1890.

18. R. Van Sint-Jan, 'Die politische Presse Belgiens', in: *Zeitungswissenschaft*, jg. 4, 1929, pp. 1-24, 65-87, 129-155, 193-212, 257-277, 321-342 en 204. Van Sint-Jans bijzonder ambitieuze poging een systematische synthese te brengen van de politieke bladen in België heeft geen aandacht voor de wijze waarop in liberale bladen liberale kandidaten als De Mont en Roose vanwege hun flamingantisme werden aangevallen.

19. N. Bracke, *Laatste Nieuws, Het*, in: *Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging (NEVB)*, Tielt, 1998, pp. 1763-1764.

20. *Het Laatste Nieuws*, 27 september 1890.

21. *Tybaert de Kater*, 28 september 1890.

22. *Ons Land*, 28 september 1890.

23. *De Voorwacht*, 5 oktober 1890.

verhuizingen als politiek opportunisme te bestempelen. Dat hij tolereert dat zijn oud-leerlingen al vier dagen via affiches laten weten dat ze niet op de liberale lijst willen stemmen als de atheneumleraar er niet opstaat, beschouwt het als het bewijs dat hij zichzelf boven het liberalisme plaatst.²⁴ In *De Koophandel* reageert De Mont erg snel op het plakkaat van zijn oud-leerlingen: liberalen moeten op de lijst stemmen zoals die uit de poll komt.²⁵

Van op afstand schrijft *Le Journal de Gand*, sedert 1870 bekeerd tot het radicale standpunt,²⁶ dat *L'Opinion* en *La Chronique* allerlei verzwijgen en de verwachting is dat De Mont enkele dagen later de poll zal winnen. Hoe zullen ze dan zijn kandidatuur verdedigen? Trouwens, zo luidt het verder, de LVB had de dichter gekozen als afgevaardigde van het Congrès progressiste, en als zijn politieke antecedenten niet voldoende waren, had men hem die eerste stap niet mogen laten zetten.²⁷

Her en der verschijnen lezersbrieven. De 1800 Antwerpse Franstaligen zullen toch niet zo dom zijn niet op De Mont te stemmen vanwege zijn flamingantisme; hij is een van onze ijverigste propagandisten en geniet veel steun; of misschien vinden zijn tegenstanders hem wel te democratisch, is te lezen in *De Strijd*,²⁸ een jong Gents blad dat Nederlandstalige progressisten verdedigt op basis van een programma dat tegelijk Vlaams, antiklerikaal en sociaal wil zijn.²⁹ Een alumnus van Leuven die De Mont in 1877 al in Roeselare leerde kennen, wil jongeren tegen hem waarschuwen omdat hij in Met Tijd en Vlijt al "geuzengedachten" wilde binnensmokkelen, via het officiële onderwijs in de "rangen der geuzen" terecht kwam en straks vanwege zijn flamingantisme door de Loge aan de kant zal worden geschoven.³⁰

L'Opinion constateert met een "C'est complet" dat zelfs het katholieke *Handelsblad De Monts* kandidatuur steunt,³¹ maar die noteert bij het knipsel dat dat gelogen is. Een dag later brengt *La Chronique* een nieuw wapen in stelling: een ambtenaar kan geen politiek mandaat uitoefenen zonder toestemming van de

24. *L'Opinion*, 30 september 1890.

25. *De Koophandel*, 1 oktober 1890.

26. Th. Luyck, *Evolutie van de communicatiemediën*, Brussel, 1978, p. 306.

27. *Le Journal de Gand*, 30 september 1890. De Mont was niet aanwezig op het congres van 1887 waar meer dan zeshonderd socialisten en progressieve liberalen samen kwamen en werd besloten tot de oprichting van een progressieve partij onder leiding van Paul Janson. Onder de zevenendertig Antwerpse aanwezigen, waaronder twaalf mandatarissen en oud-mandatarissen, vallen vooral de namen van Cupérus, Rooses en Van Beers op. (*Vooruitstrevend Liberaal Congres van België: zittingen van 29 en 30 mei 1887*, Antwerpen, 1887). Misschien was De Mont wel aanwezig op de vervolgcongressen in 1889 en 1890, daarover kan ik voorlopig niets met zekerheid zeggen, maar dan nog was zulke aanwezigheid, gezien de heterogeniteit van de leden van 1887, niet meteen te beschouwen als de aanzet tot een politieke carrière.

28. *De Strijd*, 30 september en 3 oktober 1890.

29. R. Van Eenoo, *Pers (periode tot 1914)*, in: *NEVB [...]*, p. 2443.

30. *Het Land*, 1 oktober 1890.

31. *L'Opinion*, 2 oktober 1890.

minister. Dergelijke toestemming heeft hij niet maar kan hij misschien krijgen, zo luidt het ironisch, als de minister verneemt dat De Mont de liberalen verdeelt.³²

De dag van de poll nadert en het is duidelijk dat Rooses en Van Rijswijck hun kandidaat zullen verdedigen. De twee Franse bladen meten al hun argumenten nog eens breed uit maar *De Voorwacht* en *De Vrijheid*, beide katholiek, en *La Réforme*, gesticht door de radicale liberaal Paul Janson en spreekbuis van de progressistische partij die hij oprichtte, vegen er de vloer mee aan. Ze vinden de grote liberale schreeuwers die hun kinderen naar jezuiteten sturen en voor de kerk trouwen en sterven veel paapser dan De Mont, de gevoerde campagne onrechtvaardig tot belachelijk, of ze vinden het leuk dat de liberalen die zich vrolijk maakten over de tweedracht in de Meetingpartij nu een koekje van hetzelfde deeg krijgen.³³

De zaken evolueren zeer snel en al gauw voorziet *Het Recht*, spreekbuis van de Nederduitse Bond en zeer kritisch tegenover liberalen die denken binnen de partij wat voor de Vlaamse zaak te kunnen verwezenlijken,³⁴ dat Rooses en Rosseels hun vriend zullen loslaten, wat het als lafheid bestempelt.³⁵ De dag voordien had Rooses, op vraag van Cupérus zijn vriend inderdaad geschreven dat de zaken slecht stonden, dat hij zijn kandidatuur niet mocht intrekken maar ook niet te allen prijze staande houden, liever de beslissing overlaten aan de vergaderde vrienden en nadrukkelijk te protesteren tegen de wijze waarop men hem bestreed.³⁶ Om aan te tonen hoe ridicuul sommige verwijten aan het adres van De Mont wel waren, noteert Meir, die het wellicht van de betrokkene zelf had, dat hij geen goede Antwerpenaar was omdat hij per se zuiver Nederlands wilde praten en geen Antwerps.³⁷

Op vrijdag 5 december 1890 is de zaak afgehandeld. De Mont trekt zijn kandidatuur in. In een brief in *De Strijd* maakt hij duidelijk dat het "*Leve De Mont en Coremans*"-geroep van enkele klerikale aanwezigen als Adolf Pauwels, flamingant studentenleider en als advocaat pleitbezorger van de wet-Coremans, en het aanplakken van een brief met een klerikale oproep hem te steunen, er te veel aan waren. Hij wil zelfs de schijn vermijden de liberalen door verdeeldheid te willen verzwakken, of steun van klerikale flaminganten te aanvaarden om verkozen te raken. De redacteur voegt er fijntjes bij dat De Mont op 4 oktober, kort voor zijn beslissing het bezoek kreeg van Delvaux en twee "*vrienden*".³⁸ Ook Rooses, Van Rijswijck en Cupérus waren toen present en wellicht werd na het vertrek van de

32. *La Chronique*, 3 oktober 1890.

33. *De Voorwacht*, *La Réforme* en *De Vrijheid*, 5 oktober 1890.

34. Cf. S. van Clemen, *Recht, Het*, in: *NEVB* [...], pp. 2549-2550.

35. *Het Recht*, 5 oktober 1890.

36. Letterenhuis M762/B: Max Rooses aan Pol De Mont, 4 oktober 1890. Deze brief van hooguit enkele uren voor De Monts definitieve beslissing nuanceert Raymond Vervliets stelling dat Jan Van Rijswijck en Rooses hun vriend de raad gaven zijn kandidatuur in te trekken (*NEVB*, p. 2090).

37. G. Meir, *Pol de Mont* [...], p. 156.

38. *De Strijd*, 7 oktober 1890.

drie doctrinaire liberalen door de anderen definitief stelling genomen. Voor *De Socialist* is de zaak duidelijk. Men heeft de man de mond gesnoerd door hem met broodroof te bedreigen. Vreemd vindt het blad: De Mont verdwijnt omdat enkele klerikalen hem wel zien zitten; als socialisten zouden schrijven dat De Wael en Van Rijswijck goed werk leveren, zouden die dan ook van de lijst geweerd worden? Zeker is voor de redacteur dat wie geen knieval doet voor meester Delvaux buitengesloten wordt.³⁹ Voor *Le Journal de Gand* is de hele zaak nog maar eens een voorbeeld van de verwerpelijke tactiek van de doctrinairers: als een kandidaat hen niet schikt, insinueren ze wat en dat lukt blijkbaar altijd.⁴⁰ Hoe ver de macht van (wellicht) Delvaux wel reikt, mag blijken uit een briefje van Raf Verhulst. Die had in *Het Laatste Nieuws* de zaak van zijn vriend willen verdedigen maar hij kreeg schrijfbod, niet van hoofdredacteur Julius Hoste, die gelijkgestemd is, maar van iemand buiten de krant.⁴¹

Officieel is De Monts verzaking er pas op 7 oktober. De algemene vergadering van de LVB trekt heel wat belangstellenden. Voorzitter Cupérus spreekt over de twee te begeven mandaten en de mededeling dat De Mont zich terugtrekt, leidt tot een storm van protest. Cupérus leest een brief van De Mont voor die als belangrijkste reden geeft dat vier bekende klerikale maatschappijen zich via een plakkaat in de strijd mengden. Van de verschillende redevoeringen is vooral die van de toegejuichte Van Rijswijck te onthouden, voor wie in Antwerpen geen overtuigder en kloekmoediger liberaal te vinden is dan zijn vriend en dat nooit op onrechtvaardiger wijze een kandidatuur bestreden werd dan de zijne.⁴²

De volgende dagen wordt nagekaart over de zaak. Voor en tegen laten zich horen maar men leest vooral dat de Vlaamse liberalen zich door een handvol Walen laten ringeloren. Een groep vrijzinnige onderwijzers bezweert De Mont snel op zijn beslissing terug te komen, Oud-leerlingen betuigen hun steun, "*Eenige dozijnen Liberale Vlamingen*" roepen via strooibriefjes op te stemmen voor de Vlamingen der Meeting, voor Coremans, De Beucker en hun medestrijders. Ook *Tybaert de Kater* zit op die golflengte: katholieken noch liberalen voldoen, ze willen de Vlaamse burgerij verzwakken en hun macht consolideren; alleen bij verkiezingen steken ze hun Vlaamse vlag uit omdat ze weten dat de Antwerpenaar Vlaams is.⁴³ In het knipselboek zijn er behalve blijken van steun ook een aantal hatelijke briefjes te vinden. De politiek is een harde wereld en de dichter heeft wellicht weinig tijd gehad om te genieten van de geboorte van zijn vijfde kind Veerle op 7 oktober.

39. *De Socialist*, 6 en 7 oktober 1890.

40. *Le Journal de Gand*, 7 oktober 1890.

41. Letterenhuis M762/B: Raf Verhulst aan Pol De Mont, 3 oktober 1890.

42. *De Koophandel*, 8 oktober 1890.

43. *Tybaert de Kater*, 12 oktober 1890.

Sommigen zijn niet verbaasd over de gang van zaken in Antwerpen en een scherpe, synthetiserende analyse komt uit Gent. *Het Volksbelang*, dat met zijn belangrijkste redacteur Paul Fredericq een van de grootste tenoren van de Vlaamse beweging in huis had, weet dat buiten Antwerpen de keuze voor De Mont, de “gloedvollen spreker en bekwamen leeraar”, als vervanger Van Beers goed onthaald werd. Ten bewijze van diens overtuigde liberalisme geeft het blad een aantal van zijn uitlatingen in *De Kleine Gazet* en met instemming wordt geciteerd uit *De Flamingant* van 4 oktober:

“Overall elders zou men trotsch zijn dergelijken naam aan het hoofd eener lijst te mogen plaatsen, vooral in eene stad waar de liefde tot de volkstaal zulke ruime plaats in het hart van het volk inneemt, en waar dergelijke naam noodig is om, in dat opzicht, op te wegen tegen den invloed van den naam van Coremans, die voor alle Antwerpsche Vlamingen het volksgevoelen ten opzichte der taal verpersoonlijkt.”

Het blinde franskiljonisme dat zich bedient van armzalige en lage drogredenen, de aanval op vermeend klerikalisme die gedeeltelijk verhult dat de ware reden van de aanvallen het flamingantisme van de kandidaat is, staat in schrill contrast met het voorgaande. De Mont is een bedreiging voor de Antwerpse Franstaligen en dus moet hij verdwijnen. *Het Volksbelang* eindigt zijn requisitoir met een vernietigend “*Verga de partij, wanneer hun walgingwekkend egoïsmus maar bevredigd is!*”⁴⁴

Als het stof is gaan liggen, schrijft Jan Matthijs Brans zijn vriend dat hij zich nooit in dat politieke wespennest had mogen wagen. Zij zijn wel liberalen, maar 90% van de liberalen zijn helemaal niet democratisch en dat maakt politiek tot een “vuil kraam”. Je zou, zo vervolgt hij beter eens een belangrijk epos schrijven en onze taal in de wereldliteratuur verankeren.⁴⁵ Pol De Mont blijft evenwel politiek actief.

In mei 1891 vindt *La Réforme*, net als eerder *Tybaert de Kater*, dat noch katholieken noch liberalen de Vlaamse zaak vooruithelpen. Het blad heeft weet van een onafhankelijke democratische groep die De Mont, zonder twijfel democraat, progressief en Vlaams, buiten de liberale partij om wil laten verkiezen, en zou dergelijk initiatief toejuichen.⁴⁶ Het voorstel krijgt geen vervolg. De Mont, die eerder dergelijke samenwerking moest afzweren, heeft daar wellicht ook geen zin in. Op de algemene vergadering van de LVB midden december 1891 houdt hij wel een “gloedvolle improvisatie” om het algemeen stemrecht te veroveren via samenwerking van arbeiders en liberalen, een standpunt dat vanuit Antwerpen aan andere liberale korpsen gezonden wordt, een plan dat Cupérus en Roosees enkele weken later meenemen naar een landdag voor algemeen stemrecht, voorgezeten

44. *Het Volksbelang*, 11 oktober 1890.

45. Letterenhuis M762/B: Jan Matthijs Brans aan Pol De Mont, 29 oktober 1890.

46. *La Réforme*, 9 mei 1891.

door Edward Anseele, in Gent.⁴⁷

Voor de Kamerverkiezingen van juni 1892 lijkt de kandidatuur van Max Rooses vast te staan ook al is zijn verdediging van het lager onderwijs tegen de verfransing, op het Congres van 1891 in Gent, de Fransgezinden in het verkeerde keelgat geschoten. Kort voor de definitieve lijstvorming schrijft De Mont Van Rijswijck dat hij de meest omstreden Vlaming, Max Rooses, voorzitter van de LVB, wil verdedigen en dus liefst als laatste het woord krijgt. *“In de toovermacht en -kracht des woords heb ik vertrouwen”* en de laatst verdedigde heeft de meeste kansen. Hij is overtuigd dat de liberale flaminganten zullen winnen.⁴⁸ De liberalen halen alle open mandaten, 16 van de 31, binnen, maar Rooses, net als De Mont door Louis van Calster zwaar op de korrel genomen in *La Chronique*, haalde de lijst niet, de echte kandidaat der Vlaamsgezinden werd, dixit Paul Fredericq, geofferd aan het Waalse veto.⁴⁹

PROVINCIE

In mei 1892 moeten er 23 nieuwe provincieraadsleden worden verkozen in de stad Antwerpen. De klerikalen komen er niet eens op; ze halen wel de 56 zetels binnen van de andere kantons in de provincie en behouden hun meerderheid.⁵⁰ Misschien omdat er in de stad geen tegenstand is, heeft niemand nog een probleem met de figuur van De Mont en hij wordt verkozen in de provincieraad. Een politiek mandaat waarvoor hij de katholieke minister Jules de Burlet, te laat, nog wel toelating moet vragen.⁵¹ Eén probleempje slechts rijst nog: als blijkt dat De Mont net één stem meer heeft dan Delvaux wordt de LVB verweten iets te hebben met de katholieke Vlaamsche Wacht die een dag voor de verkiezing in een pamflet had opgeroepen om voor leden van de Bond te stemmen.⁵² Op 5 juli 1892 maakt de dichter zijn opwachting in de raad. Dichter bij enige politieke macht zal hij nooit komen. Hij wordt geen lid van de bestendige deputatie maar dat heeft wellicht ook niemand verwacht.

In de periode tot 1896 wordt de provincieraad als beleidsniveau gekenmerkt door aandacht voor wegen en verkeersinfrastructuur, en is ook het openbaar vervoer een absolute prioriteit. In de marge daarvan is er ook aandacht voor volksgezondheid, landbouw, kunst en cultuur. Veel beleidsruimte is er niet, de financiële middelen zijn beperkt. De provincie controleert en subsidieert occasioneel

47. D. Vanacker, *Een averechtse liberaal. Leo Augusteyns en de liberale arbeidersbeweging*, Gent, 2008, p. 56.
48. Letterenhuis M762/B: Pol De Mont aan Jan Van Rijswijck, s.d.
49. Vanacker, *Een averechtse liberaal [...]*, p. 56; P. Fredericq, *Schets [...]*, deel II, pp. 87-89.
50. Vanacker, *Een averechtse liberaal [...]*, p. 57.
51. Letterenhuis M762/B: Pol De Mont aan Jan Van Rijswijck, [1896].
52. Letterenhuis B7139/D: Jaarverslag LVB in: De Koophandel 26-27 februari 1893.

Gevel van het bisschoppelijk paleis aan de Schoenmarkt in Antwerpen. Het bisdom Antwerpen werd opgericht in 1559, afgeschaft in 1801 en heringericht in 1961. Het gebouw deed gedurende anderhalve eeuw (tot 1980) dienst als provinciehuis van Antwerpen. [ADVN, VC 2157]

infrastructurele initiatieven die de draagkracht van de gemeenten te boven gaan.⁵³ De Antwerpse liberalen zijn vaak gefrustreerd over de katholieke meerderheid die wegen, kerkbouw en bouw van scholen, gasthuizen en gerechtshoven over de hele provincie wil spreiden. Na zijn allerlaatste tussenkomst in de raad, op 28 juli 1893 is dat, onthoudt De Mont zich bij de stemming omdat hij vindt dat goede voorstellen worden afgewezen enkel en alleen omdat ze uitgaan van de linkerzijde terwijl *“alleen of grootendeels uit partijbelang, wezenlijk anti-democratische maatregelen gestemd”* worden.⁵⁴

Op basis van de uitgegeven jaarlijkse verslagen van de Antwerpse provincieraad is te besluiten dat De Mont op slechts achttien zittingen aanwezig is, op twaalf daarvan het woord voert, een enkele keer alleen maar om een kleine verduidelijking te vragen. De Mont, algemeen bekend als bevlogen redenaar, is

53. S. Heylen, *Politiek beleid*, in: S. Heylen, B. De Nil & B. D’hondt (eds.), *Geschiedenis van de Provincie Antwerpen. Een politieke biografie*, Antwerpen, 2005, pp. 19-196 en 80.
54. Alle informatie over de zittingen van de provincieraad is afkomstig van de *Processen-Verbaal der Zittingen van den Provincieraad van Antwerpen*, Antwerpen, 1892-1894. In de tekst geef ik telkens de datum van de zitting aan en, indien relevant, geef ik ook aan of ik naar het officiële verslag verwijs dan wel naar de niet-officiële, eveneens opgenomen notulen.

allerminst prominent aanwezig in de verslagen. Hij is niet de enige. Nogal wat leden blijken helemaal nooit tussen te komen, een klein dozijn gekozenen mengt zich in nagenoeg alle debatten. De Mont laat zich dus 'geregeld' horen, maar zijn tussenkomsten zijn vaak eerder van principiële dan van praktische aard. Het 'dagelijks besturen' is hem niet op het lijf geschreven.

Op de zitting van 12 juli 1892 eist raadslid Karel Willekens dat beambten de taal van het volk zouden gebruiken. Het begin van een debat naar de smaak van De Mont, ongetwijfeld, maar het flamingantische raadslid uit Antwerpen is afwezig, zoals wel vaker in de zittijd van 1892.

Op 15 juli 1892 komt De Mont uitgebreid en geëngageerd tussen in een debat over de achterstelling van arbeiders. *"Geen oogenblik beeld ik mij in, dat een oproep tot hunne [= kapitalisten] gevoelens van humaniteit, eenigen weerklank zou vinden"*, stelt hij en dus zou de provincieraad het voorbeeld moeten geven en een contractuele vastlegging van minimumlonen eisen. Hij wil ook dat arbeiders om de acht dagen worden betaald eerder dan om de veertien, en niet op zaterdag vanwege al te veel verleidingen, noch op maandag vanwege het traditionele herbergbezoek, maar bijvoorbeeld donderdag. Hij wil naar Duits voorbeeld verzekeringsfondsen stichten voor de arbeiders en aansluitend daarbij een fonds voor de slachtoffers van arbeidsongevallen. Een bevlogen rede die getuigt van veel gezond verstand en van paternalistisch medeleven met de volksklasse waar de socialisten enkele jaren later hun kiezers zullen vinden. De voorzitter van zijn afdeling, de Duffelse brouwer August Reypens, maakt echter voorbehoud. Hij nuanceert de vermeende voordelen van een minimumloon en schuift vervolgens de hele zaak voor zich uit. De Mont neemt daar genoeg mee. Zijn inbreng haalt niet eens het officiële verslag.

Twaalf jaar later wordt De Mont directeur van het Antwerpse Museum voor Schone Kunsten maar van meet af draagt hij de kunst een warm hart toe. Op 20 juli komt de steun aan kunst en literatuur ter sprake. De conclusie van het gesprek is dat er geen toelagen mogen worden geschrapd maar De Mont wil eigenlijk meer. 5 000 frank voor de aankoop van oude meesters vindt hij niet meer dan een aalmoes. Ook modernen krijgen te weinig en dus trekken veel Antwerpse kunstenaars naar Brussel waar de betoelaging en het aankoopbeleid veel gunstiger zijn. *"Wanneer men de kunst waarlijk wil beschermen, mag men zich niet gierig toonen, maar moet men mild in de schatkist putten."* Hij wil dan ook geld voorzien om in de provincie kunstwerken in openbare gebouwen te laten uitvoeren. Degelijk werk liefst, niet zoals de schilderwerken in de wandelzaal van het gerechtshof die een kunststad onwaardig zijn. Philippe Gillès de Pélichy wil de deputatie wel vragen om het jaar daarop het budget te verhogen. Wat het gerechtshof betreft, krijgt De Mont tegengas van het katholieke deputatielid Adrien Van der Beken-Pasteel die het te vroeg vindt om te kunnen oordelen maar wel weet dat het werk verloopt volgens de aanwijzingen van de commissie waarin toch ook kunstenaars zetelen.

Op 27 juli 1892 pleit De Mont ervoor dat net als postbodes en soldaten in uniform en in dienst, ook officieren op een trapwiel niet zouden hoeven te kunnen bewijzen dat ze rijtuigbelasting betaalden. Hij wil officieren, gezien de vele extra kosten die ze aan hun stand verplicht zijn terwijl ze die eigenlijk willen vermijden, zelfs vrijstellen van de belasting. Dat stuit echter op verzet van een van zijn collega's die opmerkt dat de meesten die trapwielen alleen maar voor hun vermaak gebruiken, niet voor hun dienst. De fiets is in die jaren nog lang geen gewoon transportmiddel, maar een duur en elitair luxeobject waarmee de stedelijke, liberale bourgeoisie tijdens haar vrije uren graag de omliggende streek verkent.⁵⁵ Ook De Mont hoopt zich ooit een fiets te kunnen permitteren, hij denkt *“dat het veel genoeg kan en moet opleveren zoo te triptrapvoeten de ruimte in & door”*.⁵⁶

In die zitting van 27 juli is ook het algemeen stemrecht aan de orde. Druk besproken en de wens van de straat – op 10 augustus 1890 zag Brussel meer dan 25 000 manifestanten voor het algemeen stemrecht. Ter rechterzijde wordt er wat smalend over gedaan maar verschillende sprekers verdedigen de zaak. Zo Arthur Gilon, zo Charles Leclair die de beweging krachtig groots en rechtvaardig noemt en oproept de wens van de werkmans in te volgen ten einde het land van de ondergang te redden, zo Willekens die de zaak als beslist beschouwt, en wel door toedoen van de katholieken, en verontwaardigd is als hij merkt dat er ter rechterzijde leden zijn *“die lachen met de rechten van het volk”*.

Pol De Mont houdt deze zitting zijn belangrijkste en retorisch best gestructureerde toespraak van zijn eerste jaar provincieraad. Hij behandelt de problematiek vanuit de perspectieven van sociale rechtvaardigheid en de nationale welvaart. Stemrecht is voor hem slechts rechtvaardig als het zo algemeen mogelijk is en hij waarschuwt zijn publiek *“niet te spotten met de ontevredenheid van die duizenden, welke heden zoo krachtig op hunne politieke mondigheid aandringen”*. Hij neemt resoluut afstand van een liberaal toppoliticus als Hubert Frère-Orban en enkelen van zijn partijgenoten die van geen verandering willen horen en bepleit zijn zaak: handel, nijverheid en landbouw, kortom de hele rijkdom van het land zijn afhankelijk van de vrede en harmonie tussen de standen en dus moet het volk dat dreigt met een algemene staking zijn zin krijgen. Hij vervolgt:

“Laat het mij met nadruk zeggen! Men heeft ongelijk te betreuren, dat het volk – dit woord nu in engeren zin genomen! – zijn volledig burgerrecht opeischt.

55. A.-K. Ebert, *Het “paard der democratie”. Fatsoenlijk fietsen in Nederland 1910-1920*, in: C. Smit (ed.), *Fatsoenlijk vertier. Deugdzame ontspanning voor arbeiders na 1870*, Amsterdam, 2008, pp. 209-237 en 212-215. Er is geen reden om aan te nemen dat de situatie in België erg verschillend zou zijn.

56. Letterenhuis M762/B: Pol De Mont aan Jan Van Rijswijck, [1896].

Dat zelfbewustzijn van eigen waarde, eigen belangen en rechten, is, in mijne oogen, een hoogst verheugend verschijnsel. (...) Heden acht het zich zelf bekwaam, om al de rechten te genieten, welke de begunstigde standen tot nu toe voor zich alleen behielden."

Voor De Mont heeft het volk het grootste aandeel in de vooruitgang van het land sedert 1830 en daarom mag het ook alle rechten hebben. Hij haalt er de Grondwet bij, en hoe: "(...) in een land, waar, volgens de letter dier Grondwet, alle macht alleen uit volk komt, daar is het eene bittere spotternij, in werkelijkheid eene civiele ongelijkheid te dulden, en niet alle burgers gelijkelijk, in gelijke mate, zeg ik, te laten deelnemen aan het voortbrengen van die macht (...)". Vertaald in cijfers wordt de vraag heel concreet: "Komt de macht uit het volk", als van de 1,9 miljoen meerderjarigen er maar 133 039 mogen stemmen? Armen en nederigen betalen toch ook belastingen. Ons volk is gezond en krachtig, heeft orde en arbeid lief, is zedelijk, sober en spaarzaam, "En aan een zoo voorbeeldigen arbeidersstand zouden wij, burgers, bezitters misschien, de rechten weigeren, waarop wij voor ons zelve zoo jaloersch waken?" Met deze redevoering, die toch binnenskamers blijft, wil De Mont de socialisten geen stemmen afsnoepen, dat probeert de liberale werkliedenmaatschappij Help u zelve wel op het terrein.⁵⁷ De Monts sociale gevoeligheid wortelt m.i. in zijn eerder bescheiden afkomst enerzijds, zijn oprechte democratische overtuigingen, die hem ooit tegenover de veel aristocratische Albrecht Rodenbach positioneerden, anderzijds.

Gewoonlijk spreekt De Mont voor de vuist weg, maar deze keer is hij blijkbaar goed voorbereid want hij citeert uitvoerig de voormalige katholieke eerste minister Jules Malou die, op 30 juni 1881, zegde dat hij voor algemeen stemrecht zou zijn als de grondwet geen obstakel vormde.⁵⁸ De Mont hoopt een krachtig echo van de woorden van Malou in de raadszaal te horen weerklinken. Het lijkt me nuttig hier te wijzen op het feit dat De Monts algemeenste stemrecht geen stem voorzag voor vrouwen, maar dat hij wel een algemeen enkelvoudig stemrecht voor mannen op het oog had.⁵⁹

De rede, in de officiële versie van het proces-verbaal samengevat in 10 lijntjes, leidt niet tot een storm van applaus. Raadslid Edouard De Cocq vindt dat er met al de weliswaar geïnspireerde tussenkomsten alleen maar tijd wordt verloren

57. Cf. Vanacker, *Een averechtse liberaal [...]*.

58. Malou was in 1844-1845 nog even Antwerps provinciegouverneur omdat de liberale unionist Jean-Baptiste Nothomb hoopte op die manier de Antwerpse liberalen de wind uit de zeilen te nemen bij de verkiezingen van 1845. S. Heylen, *Politiek beleid [...]*, p. 125.

59. Op 18 februari 1893 begonnen de parlamentsdebatten over het voorstel. Van bij het begin was duidelijk dat katholieken en liberalen aan een compromis sleutelden om het algemeen stemrecht niet te hoeven invoeren (Cf. M. Van Ginderachter, *Het rode vaderland [...]*, p. 151). De wet op het algemeen meervoudig stemrecht verscheen op 12 april 1894 in het staatsblad. Het aantal Antwerpse provinciale kiezers steeg in een klap van 49.215 tot 118.775, maar de kiezers met 2 of 3 stemmen behielden voor alle beleidsniveaus ongeveer een 2/3 meerderheid.

en dat dergelijke *politieke* debatten “*de waardigheid en het aanzien onzer vergaderingen*” schaden. Uiteindelijk wordt een nietszeggende wens aan de wetgevende kamers goedgekeurd.

In het werkjaar 1893 is De Mont actief rond drie thema's: taal en communautaire verschillen, gelijkheid en democratie, en kunstbeleid. Over dat derde onderwerp kan ik kort zijn. Kunstschilder Piet Verhaert herneemt op 25 juli het voorstel dat De Mont al in 1892 formuleerde. Verhaert wil 5 000 frank voor de levende kunstenaars, want die hebben er zelf nog wat aan, en 3 000 voor oude schilderijen. De Mont wil dat het krediet ook voor bouw- en beeldhouwkunst kan worden gebruikt. Zijn twee andere thema's verdienen meer aandacht.

Als op 11 juli de in een verordening gebruikte termen *staten* en *afgevaardigde staten* gewraakt worden als onwettig, verklaart De Mont dat wat taalzuiverheid betreft die woorden gewoon beter zijn, dat ze in Nederland worden gebruikt en dat de hele commissie die erover ging er achter staat. Een collega voegt daar relativerend aan toe dat sedert 1830 geen enkele vertaling ooit wettelijk was en dat de ambtelijke benaming altijd de Franse zal zijn. De Mont doet niet moeilijk over de terminologie en kan leven met de uiteindelijke keuze voor provincieraad en bestendige deputatie. Die coulante houding wat taal betreft blijkt ook later nog: op 27 juli komt een Vlaamse tekst op tafel waarin het woord “*veiligheidswachter*” te lezen is, tussen haakjes gevolgd door “*gendarm*”. De Mont vindt de veiligheidswachter niet zo gelukkig en laat zich verleiden tot enkele taalbeschouwelijke opmerkingen: “*wij mogen het niet vergeten: niet door de geleerden maar alleen door het volk wordt de levende taal geschapen, een degelijk, leefbaar woord in zwang gebracht*”. Ondanks zijn bekende aandacht voor een hoogstaande en zuivere taal, merkt hij toch op dat in een tijd van toenemend kosmopolitisme geen enkele taal vrij is van bastaardwoorden, niet het Frans, niet het Engels, niet het Duits. “*Laten wij niet angstvallig zijn, en vooral niet schoolmeesterachtig. De goede zaak onzer taal kan er alleen bij winnen.*”

Twee keer nog komt De Mont tussen in een debat waarin taal of Wallonië-Vlaanderen aan bod komen. Op 13 juli merkt hij op dat Wallonië een veel uitgebreider spoorwegennet heeft dan Vlaanderen en bijna ieder dorp er een station heeft. Hij vraagt de deputatie bij het staatsbestuur aan te dringen op de aanleg van buurtspoorlijnen om het verkeer tussen de dorpen te vergemakkelijken. Op 18 juli staan studiebeurzen aan 's Rijks veeartsenijschool en landbouwschool op de agenda en De Mont constateert dat de overgrote meerderheid van landbouw en veeteelt in Vlaanderen te vinden is maar opleiding alleen in Wallonië. Vlaamse leerlingen vormen er een absolute minderheid. In Gembloux zijn er zelfs dubbel zoveel buitenlanders dan Vlamingen. Hij vraagt de deputatie er bij de staat op aan te dringen een Vlaamse landbouwschool en een Vlaamse veeartsenijschool te stichten, en drukt tevens de wens uit er bij de maatschappij *Les éleveurs belges* op aan te dringen het Vlaams of ten minste de twee talen te gebruiken.

Pol de Mon

Gelijkheid en democratie ten slotte. Op 12 juli wordt een voorstel gelanceerd om de nijverheid te sparen en de luxe te belasten. De Mont gaat in op de principiële basis van het ideaal dat hem als liberaal en democraat voor ogen staat: *“Laat mij toe het onbewimpeld te zeggen, Mijneheeren. Wat de provincieraden op dit oogenblik in België doen, daarvoor vind ik maar één juist woord: het is lapwerk, ellendig lapwerk, niets anders, niets meer”*. Met het oog op nieuwe samenstelling van de raad na het in voege treden van de nieuwe kieswet, pleit hij ervoor de hervormingen in het belastingstelsel voor te bereiden, en *“De eenige waarlijk met de eischen der democratie overeenstemmende belastingen zijn die op den eigendom en op de inkomsten. Mijn ideaal zou zijn, dat de werkman en de kleine boer, die voor hun kost zouden moeten arbeiden geen cent zouden te betalen hebben.”* Niettemin wil hij in geen geval de nijverheid onrechtvaardig zwaar belasten.

Als op 26 juli 1893 de rijwieltaks opnieuw ter sprake komt, onthoudt De Mont zich bij de stemming omdat volgens hem, vanwege de moeilijke controle, het rijwiel moet worden belast, niet de gebruiker. In de zitting van de volgende dag noemt hij algemeen de Belgische belastingen onrechtvaardig en het systeem beschamend ver achterop bij de buurlanden. Hij verwijst naar het in Nederland onlangs ingevoerde nieuwe stelsel waarin de sterkste schouders de zwaarste lasten dragen en vindt de Belgische grondbelasting wraakroepend onrechtvaardig. Daarom steunt hij ook het voorstel van Paul Vekemans dat *pracht* wil treffen: geen taks op stoompaarden omdat daardoor de nijverheid getroffen wordt maar eerder op buitenverblijven. De Mont wil dat voorstel nog uitbreiden met belasting op prachtpaarden, prachtrijtuigen, speelvaartuigen en livreiknechten. Vooral livreiknechten zouden volgens hem bijzonder zwaar moeten worden belast, uit rechtvaardigheidsgevoel, maar zeker ook uit gevoel van humaniteit: wie nog de hoogmoed bezit een dienaar zijn kleuren te laten dragen, moet maar betalen. Met deze tussenkomst steunt hij vooral het voorstel-Vekemans want zijn eigen extra's komen op 28 juli niet in het officiële verslag. De Mont is wel een van de ondertekenaars van een voorstel aan de deputatie om een plan uit te werken tot verbetering van de provinciale banen vanuit het standpunt van de trapwielrijder. Die betaalt uiteindelijk 10 frank belasting en mag er wat voor terugkrijgen.

In 1894 vergadert de Antwerpse provincieraad vier keer in gewone zitting. De Mont is nog aanwezig op 16 juli. Officieel verdwijnt hij uit de raad op 28 oktober 1894. Zijn vertrek, zo lijkt het, was geen ongewone stap aangezien wel meer leden slechts voor twee jaar lid waren. Vreemd genoeg zou hij zelf in latere brieven, o.m. aan Jan Van Rijswijck, altijd over vier jaar spreken, wat ook te lezen is bij Meir en in alle bijdragen over De Mont waar zijn aanwezigheid in de provincieraad ter sprake komt.

Pagina hiernaast: Afdruk van tekening van Pol De Mont door Cl. Tréfois, s.d. [ADVN, VQT 10/3]

GEEN TWEDE KANDIDATUUR, GEEN TWEDE MANDAAT

Voor De Mont is de provincieraad een eenmalige aangelegenheid. Dat schrijft hij Max Rooses na zijn verkiezing in 1892.⁶⁰ Toch wil men hem later opnieuw als kandidaat. Zo de voorzitter en de leden van de zesde wijk van de LVb. Hij dankt hen voor het vertrouwen maar komt niet terug op zijn beslissing. Hij ziet geen heil in een tweede mandaat. *"Ik houd het voor louter & beklagenswaard tijdverlies, mijn Latijn te steken in het vervullen van een mandaat, dat mij tot geen noemenswaardig daadje gelegenheid geeft."*⁶¹

Rondom De Mont blijft men vertrouwen in zijn politieke vaardigheden. In 1890, na zijn terugtrekken uit de campagne, beloofden de leiders van de liberalen en vooral van de LVb De Mont een kandidatuur bij de volgende gemeenteraadsverkiezing. Al vroeg in 1896 wordt de dichter gevraagd maar hij weigert omdat hij er tegen op ziet de noodzakelijke toelating aan de minister te vragen. De Bond zal hem weer vragen, schrijft hij Van Rijswijck, en wat dan? Hij wil graag deel uitmaken van de gemeenteraad, meewerken aan de bloei van kunst en onderwijs en de verfraaiing van de stad. Hij denkt een nuttige bijdrage te kunnen leveren en wellicht in tal van omstandigheden te kunnen spreken. Alleen moet hij de minister van Binnenlandse Zaken toelating vragen en hij vraagt zich af of de katholieke Frans Schollaert zal toestaan wat hij eerder van diens partijgenoot De Burlet gedaan kreeg. Hij vindt het ook vervelend om de prefect van het atheneum die aanvraag te laten apostilleren, maar om te vermijden dat een of andere "onbekwame" zich in zijn plaats zou opdringen wil hij de demarche wel doen.⁶² Dat hoeft uiteindelijk niet.

Wie was Pol De Mont als mens? Als men hem nodig heeft, als men denkt dat hij een waardevolle bijdrage kan leveren, als hij de enige is die kan vermijden dat een minder getalenteerde te veel verantwoordelijkheden krijgt, dan kan men blijkbaar op hem rekenen. Voluntarisme is een opvallende karaktereigenschap. Hij engageert zich honderd procent voor wat hij belangrijk vindt, ook al heeft hij eigenlijk andere plannen. Hij is een man van de Verlichting en de vrijzinnigheid is een van zijn uitgangspunten. Hij ziet het als zijn opdracht, om allerlei drogredenen en morele betutteling te bekampen en dat maakt hem in eigen en andere ogen tot een begeistert emancipator. In zijn radicale liberalisme gaat hij opvallend veel verder dan de meeste van zijn partijgenoten en dat leidt tot erg democratische stellingen en een sociaal engagement dat uiteindelijk zelfs een eind verder gaat dan dat van de progressieve partij van Janson, zoals af te leiden is uit zijn latere artikelen in *De Schelde* waarvan hij in 1919 hoofdredacteur wordt. Hij hoopt dat de restauratie

60. Zo herinnert hij het zich toch na afloop van zijn mandaat (Letterenhuis M762/B: Pol De Mont aan Max Rooses, s.d.).

61. Letterenhuis M762/B: Pol De Mont aan Jan Van Rijswijck en aan Max Rooses, s.d.

62. Pol De Mont aan Jan Van Rijswijck, [1896], Letterenhuis M762B (64939:89-90-84).

in Duitsland niet zal doorgaan, de arbeiders zich daar desnoods met geweld tegen zullen verzetten (20 maart 1920)⁶³, hij pleit voor een soort vermogensbelasting (17 april 1920), hij ziet tot zijn vreugde in tal van landen de politieke bewustwording en groeiende macht van het proletariaat en looft de internationale van mijnwerkers die in Genève beslist om elke concrete oorlogsdreiging met stakingen te stoppen (22 augustus 1920), hij roept nog net niet op tot een wereldwijde revolutie maar hij rekent op een onomkeerbare evolutie. Een zeker messianisme is hem niet vreemd.

Op 28 oktober 1894 is Pol De Monts politieke carrière definitief voorbij maar een belangrijk deel van zijn openbaar leven blijft dus erg politiek. Buiten de hoge vergaderingen, in meetings en op straat, waar hij een menigte kan geestdriftig maken, in *De Schelde*, waarin hij duidelijke standpunten kan ventileren, voelt hij zich ook heel wat beter. Met zijn bevlogenheid is hij veel meer een man van de publieke tribune en een praktisch organisator, dan een mandataris die telkens weer compromissen moet sluiten.

Ludo Stynen is literatuurhistoricus en publiceerde o.m. de biografieën van Rosalie en Virginie Loveling (1997), Lode Zielens (2001), Anton Bergmann (2006) en Jan Frans Willems (2012).

63. Een rechts-radical staatsgreep die in Duitsland het regime van voor 1914 wilde herstellen was drie dagen eerder mislukt maar was in maart en april aanleiding tot communistische opstanden in het Ruhrgebied en in centraal Duitsland.